

Bu sayımız, 15 Temmuz Şehitlerine ithaf edilmiştir...

muhafazakârdüşünce

15 temmuz'un ışığında Türkiye

kadim

MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCE/THE JOURNAL OF CONSERVATIVE THOUGHT

4 aylık yerel süreli düşünce dergisi

Yıl Year: 13 • Sayı Issue: 49 • Eylül september - aralık december 2016

ISSN 1304-8864

Kadim Yayınları Adına Sahibi/Owner: Serhat Buhari Baytekin
Genel Yayın Yönetmeni/General Director: Selman Salim Kesgin

Genel Koordinatör/Administrative Coordinator: Üzeyir Tekin
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor: S. Buhari Baytekin
Yurtdışı İlişkiler Koordinatörü/International Affairs Coordinator: Okan Arslan
Reklam ve Halkla İlişkiler/Marketing and Public Relations: Ayşegül Öz
Görsel Yönetmen/Creative Director: Ezgi Zorlu
Tasarım/Design: Yeter Baysal
Web Yönetimi/Webmaster: Harun Kaban

49. Sayı Editörleri/Editors of 49th Issue: Doç. Dr. Bengül Güngörmez - Doç. Dr. Mahmut Hakkı Akın

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Bedri Gencer, Yıldız Teknik Ü.
Prof. Dr. Bekir Berat Özipek İstanbul Medipol Ü.
Prof. Dr. Bülent Arı, İstanbul Sabahattin Zaim Ü.
Prof. Dr. Cemal Fedayi, Kırıkkale Ü.
Doç. Dr. Kudret Bülbül, YTB Başkanı
Doç. Dr. Hamit Ersoy, RTÜK
Doç. Dr. Ahmet Yıldız, TBMM
Doç. Dr. Fatih Duman, Hitit Ü.
Doç. Dr. Mahmut Hakkı Akın, Necmettin Erbakan Ü.
Doç. Dr. Şaban Kardeş, TOBB Ü.
Doç. Dr. Ahmet Özcan, Karatekin Ü.
Doç. Dr. Hamit Emrah Beriş, Gazi Ü.
Doç. Dr. Bengül Güngörmez, Uludağ Ü.
Dr. Necdet Subaşı, Başbakanlık
Dr. Ahmet Helvacı, İçişleri Bakanlığı
Mustafa Armağan, Araştırmacı, Yazar
Dr. Zeyneb Çağlayan İçener
Dr. Şenay Eray, Afyon Kocatepe Ü.
Hamdi Turşucu, Kültür Bakanlığı

Danışma ve Hakem Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Birol Akgün, Necmettin Erbakan Ü.
Prof. Dr. Kenan Gürsoy, İstanbul Aydın Ü.
Beşir Ayvazoğlu
Prof. Dr. Naci Bostancı, TBMM
Prof. Dr. Ömer Çaha, Yıldız Teknik Ü.
Prof. Dr. Hüsamettin Arslan, Uludağ Ü.
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya, Başbakanlık
Prof. Dr. Davut Dursun, Sakarya Ü.
Prof. Dr. M. Şükrü Hanioglu, Princeton Ü.
Prof. Dr. Süleyman Seyfi Öğün, Maltepe Ü.
Prof. Dr. Ahmet Güner Sayar, Beykent Ü.
Prof. Dr. İhsan Sezal, TOBB Ü.
Prof. Dr. Şaban H. Çalış, Selçuk Ü.
Prof. Dr. Richard Gamble, Hillsdale College
Annette Y. Kirk, The Russell Kirk Center
Prof. Dr. Suna Başak, Gazi Ü.
Prof. Dr. Nazım İrem, İstanbul Aydın Ü.
Prof. Dr. Halis Çetin, Cumhuriyet Ü.

YÖNETİM YERİ/CONTACT

Rabat Sok. No: 27/2 Gaziosmanpaşa, Çankaya/ANKARA

Telefon/Phone: 0-312 431 21 55

E-posta/E-mail: dergi@muhafazakar.com - muhafazakardd@gmail.com

Genel ağı/Web: www.muhafazakar.com

ABONELİK/SUBSCRIPTION

Telefon/Phone: 0-312 431 21 55

HAZIRLIK/PREPARATION

Uluslararası Piri Reis kültür Ajansı www.pirireisajans.com - info@pirireisajans.com

Telefon/Phone: 0-312 446 21 56

BASKI/PRINT

Baskı Tarihi/Print Date: Aralık 2016

Baskı Yeri/Print Address: MRK Baskı ve Tanıtım Hizmetleri

Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Kadim Yayınları tarafından yayımlanmaktadır.
Muhafazakâr Düşünce ulusal hakemli bir dergidir. Yılda 3 sayı yayımlanır ve Türkçe ve İngilizce makalelere, çevirilere, analizlere ve kitap tanıtımlarına yer vermektedir. Dergide yayınlanan makalelerden yazarları sorumludur. Yayımlanan makaleler EBSCOhost tarafından taranmakta ve makalelerin İngilizce özetleri indeks servisinde yer almaktadır.

bu sayıda

muhafazakâr düşünce'den
preface

15 temmuz'un ışığında
Türkiye
Turkey in the light
of july 15th

Muhafazakâr Düşünce'den / 9

Takdim / 15

---

15 Temmuz Darbe Girişimi ve Muhafazakârlığın Türkiye Bağlamı
-Türkiye'de Muhafazakârlığı Yeniden Düşünmek-
July 15th Coup Attempt and the Turkey Context of Conservatism
-Rethinking Conservatism in Turkey -
FARUK KARAARSLAN / 21

Türkiye Siyasi Kültüründe Laiklik Meselesi ve 15 Temmuz Sonrası
Laiklik Tartışmaları ve FETÖ
The Issue of Secularism in Turkish Political Culture and Secularism
Debates after July 15th and FETO
MAHMUT HAKKI AKIN / 37

15 Temmuz Sivil Direnişi: Demokrasiyi Yeniden Kurmak
Civil Resistance To July 15th: Reestablishing Democracy
ALİM YILMAZ / 57

Batı'nın Demokrasi Paradoksu, 'Demokratik Darbe'
Kavramsallaştırması ve 15 Temmuz Darbe Kalkışması
Paradox of Democracy in the Western World, Conceptualisation of
'Democratic Coup', and Coup Attempt of July 15th
GÖKHAN BOZBAŞ / 73

"Sessiz Yiğit"ların Sosyal Teoride Ele Gel(e)meyişi: 15 Temmuz Örneği
The Inability of Addressing the "Silent Masses" In Social Theory: The
Example of July 15th
İBRAHİM NACAK / 91

15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Sosyolojik Okuması
Sociological Aspects of the Military Coup Attempt of July 15th
M. ZEKİ DUMAN / 103

Gnostik Düşünce Kurumsal Yapılara Karşı: Yeni Kolonyalizmin Sofistik
Silahı
Gnostic Ideas Against Institutional Structures: The Sophisticated
Weapons of the New Colonialism
MUSTAFA SAİD KURŞUNOĞLU / 119

15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrasında Gerilen Türkiye-Almanya
İlişkilerinde Göçmen Meselesi
The Problem of Immigrants in Turkey-Germany Relations which were
Strained after the July 15 Coup Attempt
METİN AKSOY / 145

McCemaat ve Yeni Dini Hareketten (YDH) Terör Örgütüne: FETÖ
FETO: From Mc Community and the New Religious Movement (NRM)
to Terror Organization
MEVLÛT ÖZBEN / 167

27 Mayıs ve 12 Eylül Askeri Darbelerinin Türk Sinema Sektörüne
Etkileri
The Effects of May 27 and September 12 Military Coups on Turkish
Film Sector
YALÇIN LÜLECI / 183

mülakat
interview

Hüsamettin Arslan ile Darbe ve Devlet
BENGÛL GÜNGÖRMEZ / 211

değerlendirme analyses

Prematüre Doğum/Ruşeym Ölüm: 15 Temmuz Darbe Teşebbüsünün Anatomisi
Premature Birth/Germ Death: Anatomy of the Coup Attempt of July 15th
MURAT ÇEMREK / 221

Darbenin Sağı Solu Olmaz
Right or Left-Wing, a Coup is After all a Coup
BESİM F. DELLALOĞLU / 227

Türkiye-Batı İlişkilerinin Ontolojik Derinliği
Ontological Depth of Turkey-West Relations
TAHSİN GÖRGÜN / 235

Toplumsal Algıda 15 Temmuz Darbe Girişimi
The Coup Attempt of July 15th in Social Perception
İPEK COŞKUN • HAZAL DURAN / 257

---

derkenar postscripts

Soğuk Savaş Dönemi Türkiye'sinde Arnold J. Toynbee ve İslâmcılık
Sezai Karakoç'un Yazılarında Medeniyetçilik
Arnold J. Toynbee and Islamism in Cold War Era Turkey
Civilizationism in the Writings of Sezai Karakoç
CEMİL AYDIN • BURHANETTİN DURAN / 271

Müslüman Kadının Sesi: İslâmcı Romanların Kadın Yazar ve Anlatıcıları
The Voice of Muslim Women: Female Writers and Narrators of Islamist
Novels
NESRİN AYDIN SATAR / 295

Mevlana Düşüncesinde Hikmet
The Concept of Wisdom in Thinking World of Rumi
GÜLŞEN YAYLI / 315

---

kitap tahlili book analyses

Gizliliğin ve Gizli Topluların Sosyolojisi
RUHİ CAN ALKIN / 327

Kesin İnançlılar
MUSTAFA ALİ MİNARLI / 333

Kötülüğün Sıradanlığı (Adolf Eichmann Kudüs'te)
NİLÜFER ÖZTÜRK AYKAÇ / 341

Kötülüğün Sıradanlığı (Adolf Eichmann Kudüs'te)
AKİF KEMAL KOÇ / 347

- 1. Muhafazakâr Düşünce** ulusal hakemli bir bilimsel dergidir. Her sayıda farklı dosya konuları işlenir; bunun yanı sıra dosya dışı önemli çalışmalara da yer verilir.
- Gönderilecek çalışmalarda sosyal bilimlerde yaygın ve kabul edilmiş kaynak gösterme yöntemlerinden (APA) herhangi biri, kendi içinde tutarlı olmak koşuluyla kullanılabilir. Çalışmaların mutlaka kaynakçası yapılmalıdır.
- Çalışmalarla birlikte, 250 kelimeyi aşmayan Türkçe ve İngilizce özet, 10 kelimeyi geçmeyecek şekilde Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler iletilmelidir. Ayrıca yazarla irtibat için gerekli iletişim bilgileri de gönderilmelidir.
- Muhafazakâr Düşünce**'ye gönderilen çalışmalar, Times New Roman tipinde, bir buçuk aralıklı olarak A4 boyutunda 22 sayfayı (En az 3.500 en fazla 6.500 kelime) geçmeyecek şekilde düzenlenmelidir.
- Muhafazakâr Düşünce**'de yayınlanacak çalışmaların imlâ ve noktalamasında yazarın tercihleri geçerlidir; ancak sehven yapıldığı varsayılan hatalar düzeltilir.
- Gönderilen çalışmaların yanıtlanma süresi 60 gündür. Bu süre içerisinde yanıtlanmayan çalışmalar ulaşmamış demektir. Çalışmalarla ilgili, hakemlerden edinilen olumlu ya da olumsuz görüş, çalışmanın yazarına bildirilir; gerekli düzeltmeler istenir.
- Muhafazakâr Düşünce**'de yayınlanan çalışmaların fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayın için kabul edilen çalışmaların yayın hakkı **Muhafazakâr Düşünce**'ye aittir.
- Muhafazakâr Düşünce**'de yayınlanan polemik konusu olan çalışmalarda yazarlara en fazla 2 kez cevap yazma hakkı tanınır.
- Muhafazakâr Düşünce**'de yayınlanan çalışmaların yazarlarına yazıların bulunduğu sayıdan iki adet; yayın ve danışma kuruluna ise her sayıdan birer adet gönderilecektir.
- Muhafazakâr Düşünce**'ye yazı göndermek için şu adresler kullanılacaktır: slmnesgin@gmail.com - muhafazakardd@gmail.com
- Gelecek sayının dosya konusu Web sitesinde yayınlanacaktır.

Meş'um darbe girişiminin ardından istikbaline ve istiklaline sahip çıkanları Türk halkının duruşunu tarihe not düşmek, darbeye giden süreci sosyolojik olarak değerlendirmek ve 15 Temmuz'u kavramsallaştırmak amacıyla duyurduğumuz yazı çağrısına çok sayıda hocamız kıymetli çalışmalarıyla destek verdiler.

15 Temmuz şehitlerine ithaf ettiğimiz bu sayıda;

Faruk Karaarslan, "15 Temmuz Darbe Girişimi ve Muhafazakârlığın Türkiye Bağlamı -Türkiye'de Muhafazakârlığı Yeniden Düşünmek-" başlıklı makalesinde 15 Temmuz gecesi darbeye direnen kitle üzerinden Türk muhafazakârlığının yeni dönemini tartışıyor. Karaarslan çalışmasında muhafazakârlık kavramının kullanımına dair tartışmalardan hareketle Türkiye'de sosyal bilimlerin tekrar tartışılmasını gerektiğini iddia ediyor.

Mahmut Hakkı Akın, "Türkiye Siyasi Kültüründe Laiklik Meselesi ve 15 Temmuz Sonrası Laiklik Tartışmaları ve FETÖ" başlıklı makalesinde cumhuriyet tarihi boyunca devlet tarafından takip edilen laiklik anlayışının ve uygulamalarının Türkiye'de dini hayat üzerindeki etkileri ve FETÖ türü bir örgütlenmenin ortaya çıkışındaki rolünü tartışmaya açıyor. Akın'a göre katı laiklik politikaları, dini cemaatlerin ve grupların önemli bir dönüşüm yaşamasına sebep olmuştur. Çok partili hayata geçilmesi sonrasında dini cemaatlerin önemli bir figür haline

gelmesi, siyasilere ile aralarında bir fayda ilişkisi kurulmasına zemin hazırladı.

“15 Temmuz Sivil Direnişi: Demokrasiyi Yeniden Kurmak” başlıklı makalesinde Alim Yılmaz demokratik yollarla iç başına gelen iktidarların demokrasi ve hukuku, ayrıcalıklı gruplar ve bu gruplarla kurulan işbirliğiyle değil, toplumdaki sağladığı destekle koruyabileceğinin görüldüğünü ifade etmektedir. Yılmaz’a göre devletin bütün kurumlarıyla yeniden kurulması, liyakat esasına göre istihdam siyaseti izlenmesi ve toplumsal çeşitliliğin devlet kadrolarına yansması, muhtemel darbe teēebbüslerini engelleyecektir.

“Sessiz Yiğin”ların Sosyal Teoride Ele Gel(e)meyişi:15 Temmuz Örneği“ başlıklı çalışmasında İbrahim Nacak, “sessiz yiğin” kavramından hareketle kitle, sosyal yiğin, kalabalık kavramları tartışıyor. Nacak makalesinde 15 Temmuz darbe girişiminin sessiz yiğin kavramsallaştırmasını nasıl dönüştürdüğünü de ele alıyor. Türkiye’de toplumu ya da halkı sessiz çoğunluk olarak görmeyi eleştiren Nacak’a 15 Temmuz ve sonrasında yaşananlar sadece “sessiz yiğin”ların kendisini sürü ya da koyun diye tanımlayanlara karşı bir cevap değil, aynı zamanda sessiz olmasından istifade edip, sessizliğini sürdürmesi için mücadele eden kesim(-ler)e karşı bir cevaptır.

Mehmet Zeki Duman “15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Sosyolojik Okuması” başlıklı makalesinde darbe girişimini, gerek nedenleri ve oluşumu gerekse sonuçları itibariyle önceki darbelerin tümünden farklılaşan yönlerini sosyolojik olarak değerlendiriyor. Duman’a göre 15 Temmuz darbe girişiminin en önemli iki önemli sonucu Türkiye’de bir gelenek haline almaya başlayan darbelerin artık kolay bir biçimde yapılamayacağının anlaşılması ve FETÖ’nun ülkede yıllardır adeta bir korku imparatorluğu gibi hareket etmesinin önüne geçilmesidir.

Mustafa Said Kurşunoğlu “Gnostik Düşünce Kurumsal Yapılara Karşı: Yeni Kolonyalizmin Sofistik Silahı” başlıklı makalesinde FETÖ’yü gnostik yapı kavramsallaştırması üzerinden analiz ediyor. Kurşunoğlu’na göre gnostik düşünceler ve bu düşüncelere dayalı teşkilatlanmalar öznel ve ezoterik yapıları ile toplumsal

sağduyuya ve açıklığa dayalı kurumsal rasyonalitenin karşısı bir konumda yer almaktadırlar

“Batı'nın Demokrasi Paradoksu, ‘Demokratik Darbe’ Kavramsallaştırması ve 15 Temmuz Darbe Kalkışması” başlıklı makalesinde Gökhan Bozbaş demokrasinin bayraktarlığı iddiasında olan ülkelerin bazı darbelere verdiği desteği analiz ediyor. Bozbaş'a göre Batı ülkeleri reelpolitik gereği küresel ve ulusal medya üzerinden seçilmiş iktidarı diktatör ilan etme; mümkün mertebe halkı sokaklara dökme, iktidara istifa çağrısı yapma; çekilmezse askeri göreve çağırma ve bu yaşananları demokratik darbe olarak adlandırmakta ve bu durumu kendince meşrulaştırmaktadır.

“15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrasında Gerilen Türkiye-Almanya İlişkilerinde Göçmen Meselesi” başlıklı makalesinde Metin Aksoy Türkiye-Almanya ilişkilerini darbe girişimi açısından değerlendiriyor. Aksoy'a göre halihazırda göçmen ve entegrasyon sorunları sebebiyle inişli çıkışlı bir seyir izleyen Türkiye-Almanya ilişkileri Almanya'nın 15 Temmuz darbe girişimini Türkiye aleyhtarı ve tek taraflı olarak yorumlaması sonucu bir krizin eşindedir. Şüphesiz bu durumun Almanya'da yaşayan Türk göçmen nüfus üzerinde de etkileri olacaktır.

Mevlüt Özben tarafından kaleme alınan “McCemaat ve Yeni Dini Hareketten (YDH) Terör Örgütüne: FETÖ “ başlıklı makale bir dini cemaat olarak zamanın ve ülke koşullarının kendisine sağladığı kolaylıklarla büyüyen bir yapının, sonraları küresel dünyanın da bir realitesi olan Yeni Dini Hareketlere (YDH) özgü niteliklerle donanmasını ele alıyor.

“27 Mayıs ve 12 Eylül Askeri Darbelerinin Türk Sinema Sektörüne Etkileri” başlıklı makalesinde Yalçın Lüleci 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbelerini Türk sinema sektörüne etkisi açısından tartışıyor. Lüleci'ye göre, 1980 ve 1960 darbeleri Türk Sinameası üzerinde farklı etkiler bırakmıştır.

Mülakat kısmında darbeyi ve darbenin sosyolojisini Uludağ Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hüsamettin Arslan'la konuştuk. Hüsamettin Hoca kendine has üslubuyla darbe gecesi hissiyatını ve analizlerini bizlerle paylaştı.

Değerlendirme bölümünde Besim Dellaloğlu “Darbenin Sağı Solu Olmaz” başlıklı çalışmasında 15 Temmuz gecesini ve

direnişini sol siyaset açısından eleştirel yorumluyor. Türkiye'deki demokrasi kültürü ve birlikte yaşama düşüncesine dair tespitlerde bulunan Dellaloğlu'nun değerlendirmesi muhafazakâr camia için de eleştiriler ve cevaplanması gereken sorular barındırıyor.

Murat Çemrek "Prematüre Doğum/Ruşeym Ölüm: 15 Temmuz Darbe Teşebbüsünün Anatomisi" başlıklı değerlendirmesinde özgürlüklerin teminatı olan devlet yapısının bundan sonraki olası darbe teşebbüslerinin önüne geçebilecek yegâne güvence olduğunu belirtiyor. Çemrek çalışmasında 15 Temmuz askeri darbe teşebbüsünün 1960 sonrasındaki başarılı ve başarısız diğer öncülleriyle ilişkisini sosyo-ekonomik bir temel üzerinden devletin ontolojisi çerçevesinde değerlendirmekte.

"Türkiye - Batı İlişkilerinin Ontolojik Derinliği" başlıklı çalışmasında Tahsin Görgün Türkiye ile Avrupa'nın sağlıklı bir zeminde ilerlemesi için birbirlerini ihmal ve inkar etmeden, birbirlerini karşılıklı olarak tanımaları gerektiğini belirtiyor. Görgün'e göre hem Batılı devletler hem de diğerleri sömürgecilik döneminin bittiğinin bilincine varmalı ve buna göre politikalar geliştirmelidir. Türkiye de, teavün üzerinden itidali yaşayarak sömürge olmadığının farkında olarak kararlar almanın ve uygulamanın imkanını bütün dünyaya göstermekle mükelleftir.

İpek Coşkun ve Hazal Duran tarafından kaleme alınan "Toplumsal Algıda 15 Temmuz Darbe Girişimi" başlıklı çalışma, SETA tarafından gerçekleştirilen, demokrasi nöbetinde meydanların tutumunu inceleyen saha araştırmasının sonuçlarını analiz ediyor.

Bu sayıda FETÖ'nün sosyolojik dinamiklerini anlamak açısından çok önemli olan bazı kitaplara dair değerlendirmeler meraklısını bekliyor.

Georg Simmel'in "Gizliliğin ve Gizli Toplumların Sosyolojisi" adlı eseri Ruhi Can Alkın, Eric Hoffer'in "Kesin İnançlılar" isimli eseri Ali Minarlı, Hannah Arendt'in "Kötülüğün Sıradanlığı" adlı eseri Akif Kemal Koç ve Nilüfer Öztürk Aykaç tarafından değerlendirildi.

Derkenar kısmında üç çalışmayı sunuyoruz sizlere:

Cemil Aydın ve Burhanettin Duran tarafından İngilizce orjinali Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East dergisinde yayınlanan “Soğuk Savaş Dönemi Türkiye’sinde Arnold J. Toynbee ve İslâmcılık Sezai Karakoç’un Yazılarında Medeniyetçilik” başlıklı çalışmayı sizlere sunuyoruz. Aydın ve Duran’a göre özcü söylemin, yani Avrupa sömürgeciliğinin dayandığı söylem düzeni ile ona karşı üretilen milli ve küresel söylemlerin artık yer değiştirdiği savı üzerine düşünmek ve geride bırakmak zamanı gelmiştir.

Nesrin Aydın Satar tarafından kaleme alınan “Müslüman Kadının Sesi:İslâmcı Romanların Kadın Yazar ve Anlatıcıları” başlıklı makalesi 1970 ve 1980 yılları içerisinde kadın yazarlar tarafından kaleme alınan iki İslâmcı roman ve bu romanların kadın kahramanları üzerinden sosyo-politik ve sosyo-kültürel konjonktürü ele alıyor.

Gülşen Yaylı tarafından kaleme alınan “Mevlâna Düşüncesinde Hikmet” başlıklı çalışma Mevlânanın hayatı ve eserlerinde hikmet ve hikmet arayışının nasıl bir yeri olduğunu değerlendiriyor.

15 Temmuz Darbe Girişimini ele aldığımız bu sayıda konuya entellektüel bir katkı yaptığımızı düşünüyoruz.

TOPLUMSAL ALGIDA 15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ

THE COUP ATTEMPT OF JULY 15TH IN SOCIAL PERCEPTION

İPEK COŞKUN* • HAZAL DURAN**

Öz

Bu çalışma, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) tarafından 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında “Demokrasi Nöbetleri” tutulan illerde gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat ve sınırlı sayıda odak grup görüşmesine dayalı araştırmasının sonuçlarını analiz etmektedir. Araştırma, Türkiye’nin büyükşehirlerinden olan İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Diyarbakır, Trabzon, Van, Eskişehir ve Sakarya illerinde 176 kişi ile yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerden edinilen verileri belirli başlıklar altında değerlendirmektedir. Araştırmada katılımcılara yöneltilen sorular aracılığıyla 15 Temmuz gecesi sokağa çıkma motivasyonları ve yaşadıkları deneyimler, sokakta kalma süreleri, darbe girişiminin başarısız olmasının nedenleri, FETÖ ve dış güçler ilişkisi, darbe girişimi sonrasında siyasal iktidarın mücadelesi ve muhalefet partilerinin tutumu, FETÖ’nün bu girişimdeki rolü ve öncesinde FETÖ’ye bakış, TSK ve emniyet güçlerine bakış, girişim sonrası FETÖ ve diğer unsurlara karşı mücadele yöntemleri ve darbe girişiminin başarılı olması halinde Türkiye’nin geleceğinin nasıl şekillenebileceği konuları ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır.

Giriş

15 Temmuz darbe girişiminin yaşandığı gecedен 10 Ağustos Çarşamba gününe kadar Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın çağrısı doğrultusunda milyonlarca kişi meydanlarda özgürlük ve demokrasiye karşı gelebilecek her türlü tehdide karşı nöbet tutmuştur. Son yüzyılın en büyük sosyal hareketlerinden biri ve belki de en önemlisi olarak sosyoloji ve siyaset bilimi literatüründe yer edecek demokrasi nöbetleri yakın gelecekte dünyanın farklı bölgelerinde yaşanabilecek her türlü demokrasi karşıtı girişimle mücadelede örnek teşkil etme potansiyeli taşımaktadır. Dolayısıyla 15 Temmuz gecesinden bu yana bir kitleyi uyanık ve ayakta tutan unsurların ve bu denli büyük bir toplumsal olayın

* SETA Eğitim ve Sosyal Politikalar Direktörlüğü Araştırmacısı

** SETA Siyaset Araştırmaları Direktörlüğü Asistanı

doğru analiz edilmesi gerekmektedir. Bu kaygı ile Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) 15 Temmuz'dan 10 Ağustos'a Türkiye'nin dokuz şehrinde 12 meydanda 176 kişi ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirmiştir. Ankara, İstanbul, Eskişehir, İzmir, Trabzon, Sakarya, Adana, Van ve Diyarbakır illerinde gerçekleştirilen görüşmelerde 15 Temmuz gecesi sokağa çıkma motivasyonu, darbe girişiminin failleri ve bu girişimin gerçekleşmesi durumunda Türkiye'yi nasıl bir senaryonun beklediği konuları ele alınmıştır.

Araştırma İstanbul'da tek bir noktada gerçekleştirilmemiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İstanbul'daki konutunun yer aldığı Kısıklı ve darbe girişimi gecesi çok sayıda şehidin verildiği İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin bulunduğu Sarayhanı, İstanbul'daki demokrasi nöbetlerinin aralıksız sürdüğü yerler olduğundan buralardaki katılımcılarla görüşmeler yapılmıştır. İstanbul'da görüşmelerin gerçekleştirildiği ve gözlem yapılan bir başka alan Taksim Meydanı'ndaki CHP Mitingi olmuştur. 24 Temmuz Pazar günü, darbe girişiminden 9 gün sonra, ana muhalefet partisi CHP Taksim'de 15 Temmuz darbe girişimine karşı bir miting düzenlemiştir. Araştırmanın İstanbul ayında görüşme yapılan bir diğer yer 7 Ağustos'taki İstanbul/Yenikapı'da yapılan Demokrasi ve Şehitler Mitingi olmuştur. 15 Temmuz gecesi darbecilere karşı verilen mücadelenin sembol şehirlerinden bir diğeri Ankara olmuştur. Demokrasi nöbetleri açısından da İstanbul gibi önemli mekanlara ev sahipliği yapan Ankara'da ağırlıklı olarak nöbetlerin yapıldığı Kızılay Meydanı ve Beştepe'deki Cumhurbaşkanlığı Külliyesinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

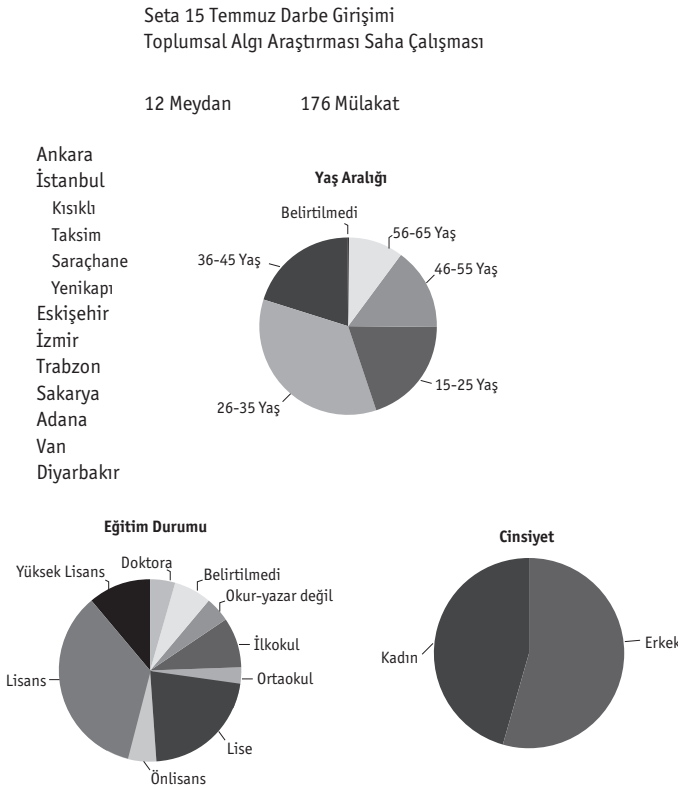
İstanbul ve Ankara dışında görüşmelerin gerçekleştirildiği diğer şehirler Adana, İzmir, Sakarya, Trabzon, Diyarbakır, Eskişehir ve Van'dır. Diğer iki şehirde olduğu gibi meydanlara hakim olan en önemli sembol Türk bayrağıdır. Bu şehirlerde çalınan şarkıların, atılan sloganların ve taşınan pankartların İstanbul ve Ankara'dakilerle benzerlik gösterdiği ifade edilmelidir. Yine bu şehirlerin hemen hemen hepsinde Kur'an-ı Kerim ve İstiklal Marşı'nın aralıklarla okunduğu belirtilmelidir. Bunlar dışında özellikle Adana ve Sakarya'da Suriye kökenlilerin de yoğun olarak nöbetlere katıldıkları ve atılan sloganlara eşlik ettikleri hatta zaman zaman kendi ülke bayraklarını taşıdıkları gözlenmiştir.

Yöntem

Araştırmada Türkiye'nin tamamını temsil edeceği düşünülen Ankara, İstanbul, İzmir, Diyarbakır, Trabzon, Adana, Van, Sakarya ve Eskişehir örneklem olarak seçilmiştir. Araştırmada nitel bir veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Böylece doğrudan ve gözlemlenebilir verilerin elde edilerek bunların

toplumsal bağlamı ile ilişkisinin daha net ortaya konulacağı varsayılmıştır.1 Saha çalışmasının gerçekleştirilmesi, bulguların analizi ve raporlanması; sosyoloji, siyaset bilimi ve eğitim alanlarında akademik çalışmalara sahip uzman araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Sahada verileri toplayan araştırmacılar sahaya çıkmadan önce araştırmanın kapsamı, konusu ve yöntemine dair kısa süreli bir bilgilendirme eğitimine tabi tutulmuş, bu şekilde veri toplamada karşılaşılabilecekleri olası sorunların önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Görüşmeler, farklı yaş gruplarından toplam 176 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Bir ilde yapılan görüşmelerden çıkan sonuçlar diğer illerde ortaya çıkan tabloyla karşılaştırılarak farklılıklar ve benzerlikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın mahiyetinde siyasi hususlar daha ağırlıkta olduğu için görüşmeler daha çok 18 yaş üzerindeki kitleyle gerçekleştirilmeye özen gösterilmiş fakat 18 yaş altı kitlenin bakış açısını da dahil edebilmek amacıyla sınırlı da olsa 15-18 yaş grubundaki gençlerle de görüşmeler yapılmıştır.

Şekil 1. Saha çalışması yapılan iller/mezdanlar ve görüşmeci profilleri

1 Bu konuda bkz. Bruce L. Berg, *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, Fourth Edition, (Ally&Bacon, Boston: 2000).

Tablo 1. Görüşme yapılan il ve meydanların kodlaması

KISALTIMA	ŞEHİR
ANK	ANKARA
ADN	ADANA
İZM	İZMİR
KSK	KISIKLI
ESK	ESKİŞEHİR
SAK	SAKARYA
SRC	SARAÇHANE
TRB	TRABZON
TKS	TAKSİM
VAN	VAN
DYB	DİYARBAKIR
YNKP	YENİKAPI

Metin içinde katılımcılara dair ifadeler aktarılırken her birine bir numara verilmiş, buldukları şehrin kısaltması ile verilen numaradan oluşan bir adlandırma kullanılmıştır.

Şekil 2. Görüşmelerin kodlanması

Şehir- Meydan   Cinsiyet
 ↓   ↓
 ANK - 14, K, 25
 T   T
 Görüşmeci kodu   Yaş

15 Temmuz Gecesi Sokağı Çıkma Motivasyonu

15 Temmuz akşamında hareketlenmelerin başladığı saat 20.00 sularından itibaren pek çok insanda başta bir kafa karışıklığı yaşanmıştır. Özellikle Ankara'da yaşayanlar savaş uçakları tarafından yapılan alçak uçuşlara başta anlam verememiş, İstanbul'da köprülerin kapatılması ise muhtemel bir terör saldırısını akıllara getirmiştir. Birçok kişi başka bir ülke tarafından ülkenin bir saldırı altında olduğunu düşünmüş, darbe fikri ilk etapta çok az sayıda

kişinin aklına gelmiştir. Nitekim katılımcılardan elde edilen görüşler de bu tespiti doğrulamaktadır.

Kızılay’da bir taksi şoförü yaşanan hareketliliğe başından itibaren tanık olmuş ve gördüklerini şöyle anlatmıştır:

“8.30’da uçak uçuşları başladı, ondan sonra dedim ki bunda bir şey var. Bayram olsa en fazla gösteri uçakları olur dedim, burada ne işi var. Bunda bir pislik var. Askerlerimiz yine bir yeri vurmaya gidiyorlar diye düşündüm ama darbe hiç aklımıza gelmiyor ki. Ben Kenan Evren’in ihtilalini gördüm, 3 ihtilal gördüm. 82 yaşındayım, böylesini görmedim” (ANK-21, E)

Taksim’de görüşme yapılan ve kendisini sosyal demokrat olarak tanımlayan 38 yaşındaki bir erkek katılımcı o gece yaşadıklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Vatan Caddesi’nde ydim o gece. Ben o gece biraz geç haberim oldu zaten. Haberlerde ilk gördüğümde kalkışma ne demek anlamadım, onu sorguladım önce. Ben daha önce darbe görmediğim için normal yani. Ama anlamını anlayınca hemen dışarı çıktım. Ve çok sinirliydim. Havaalanı yolundan Vatan Caddesi’ne gittim” (TKS-06).

Yaşanan kafa karışıklığının ardından medyadan ve sosyal medya üzerinden alınan haberler neticesinde darbe girişimini öğrenen insanların büyük çoğunluğu sokağa çıkmıştır. Sokağa çıkarken insanların ruh halinde öne çıkan unsurların öfke, korku, coşku, özgüven ve belirsizlik olduğu anlaşılmaktadır. Gecenin ilerleyen saatlerinde ise insanların nispeten rahatladığı ve darbecilere karşı verilen mücadelenin başarıya ulaşmaya başlaması nedeniyle özgüvenlerinin arttığı anlaşılmaktadır. Görüşme yapılan katılımcıların yaklaşık dörtte üçü darbe girişimine tepki göstermek için 15 Temmuz gecesi sokağa çıkmıştır. Sokağa çıkma gerekçesine bakıldığında ise katılımcılar tarafından en sık zikredilen kavramların “vatan”, “ülke”, “millet” ve “özgürlük” olduğu söylenebilir. Elde edilen bulgulardan yola çıkıldığında insanların sokağa çıkma kararında o gece etkili olan dört olay öne çıkmaktadır:

1. Vatan ve millet sevgisi
2. TRT’deki darbe bildirisi ve darbe karşıtlığı
3. Erdoğan’ın canlı yayında halkı sokağa çağırması
4. Camilerden sela okunması

Katılımcılar arasındaki vatan sevgisi ve demokrasi vurgusuna eşlik eden başka bir kavramın “birlik-beraberlik duygusu” olduğu da belirtilmelidir. Buna ilişkin çarpıcı değerlendirmelerden biri Sakarya’da 27 yaşında matematik öğretmeni olan bir erkek katılımcıya aittir:

“Ülkemizin şimdi ve sonra her daim demokrasiye, halkın iradesine ihtiyacı var. Dolayısıyla beni sokağa çıkaran şey demokrasimize, milli iradeye sahip çıkma duygusuydu” (SAK-02).

Yapılan görüşmeler neticesinde, halkı sokağa çıkaran önemli motivasyonlardan birisinin de camilerden verilen selalar olduğu görülmüştür. Darbe gecesi halkı sokağa çağırmak amacıyla camilerden sela verilmesi bazı katılımcılarda korku hissi uyandırır da çoğu katılımcıda sokağa çıkma ve darbeye karşı mücadele etme isteği doğurduğu anlaşılmaktadır. Sela okunurken dışarı çıktığını ifade eden bazı katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır:

“Sela okunduğu için sokağa çıktım. Çünkü zamansız selanın cihat anlamı taşıdığını biliyorum. İnternet kafede oyun oynuyordum ve ezanı duyduğum gibi oyunu kapattım, sokağa çıktım. Başta haberim olmadı bu yaşananlardan. Vatan elden gidiyor diye düşündüm ve sokağa çıktım” (TRB-2, E, 17).

“Beni sokağa çıkaran şeyler selalar ve tekbirlerdir” (ESK-15, K, 44).

Darbe Girişiminin Faillerine Yönelik Toplumsal Algı

Görüşmeler esnasında katılımcılara sorulan bir diğer önemli soru darbenin faillerinin kim ya da kimler olabileceği üzerine olmuştur. Bu bağlamda alınan cevaplara bakıldığında katılımcıların neredeyse tamamı tereddütsüz bir şekilde darbenin faili olarak FETÖ’yü görmektedir. Yine görüşülen kişilerin büyük çoğunluğu FETÖ’ye darbe girişiminde dış güçlerin yardım ettiğini, darbe girişiminin bir dış destek olmadan zor gerçekleştirilebileceğini düşünmektedir. Adana’da tarih öğretmenliği yapan 28 yaşındaki bir kadın katılımcı da darbe girişiminin uzun yıllar boyunca devlet içinde örgütlenmiş FETÖ tarafından gerçekleştirildiğini savunmuştur. Örgütün darbeyi tek başına gerçekleştirebilecek güçte olduğunu belirten katılımcı girişimin başarısızlığını kadere bağlamaktadır:

“Çok güzel bir şekilde örgütlenmiş zaten yıllarca, çok başarılı bir operasyona imza atacaklardı sadece Allah’ın plan bozucu olduğunu unuttukları için başarısız oldular. Yoksa çok güzel, sistemi oturtmuşlardı” (ADN-11, K, 28).

15 Temmuz gecesine kadar FETÖ’nün böyle bir gücü olmadığına inanan 33 yaşındaki bilgisayar mühendisi bir kadın katılımcı, “Darbeye kadar şüphelerimiz vardı ama darbeden sonra kesinlikle FETÖ yapmıştır diye düşünüyorum” ifadeleriyle darbe girişimi sonrası FETÖ’nün böyle bir gücü olduğuna inandıklarını ve bu örgüt tarafından darbe girişiminin gerçekleştirildiğini savunmaktadır.

Bazı katılımcılar ise FETÖ’nün darbe girişiminde ana yüklenici olduğunu ancak farklı aktörlerden de yardım almış olabileceğini savunmaktadır.

İstanbul Saraçhane'den 62 yaşında emekli bir katılımcı FETÖ'nün asıl operasyonu gerçekleştiren aktör olduğunu, farklı aktörlerinse destek vermiş olabileceğini "Başka aktörler mutlaka var. FETÖ'cülerin birinci derecede rolleri var. Diğerleri lojistik destek verdiler bence. Paraleller ise operasyonları yaptı" ifadeleriyle dile getirmiştir.

Darbe girişiminin yalnızca FETÖ tarafından yapıldığını düşünen Van'dan 36 yaşındaki bir erkek katılımcı, FETÖ dışındaki farklı oluşumların bu darbede payı olmadığına dair düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

"Bu darbe kesinlikle FETÖ'nün gerçekleştirdiği bir darbeydi. Tamamen FETÖ organizasyonu ama ABD'nin dış destek verdiği bir durum" (VAN-01).

ABD'nin olayların arkasında olduğu iddiasının katılımcılar tarafından yoğun bir şekilde dile getirilmesinin temel sebeplerinin başında FETÖ lideri Fetullah Gülen'in ABD'de bulunması ve buna bağlı olarak ortaya çıkan ABD tarafından himaye edildiği algısı gelmektedir. 15 Temmuz öncesinde FETÖ hakkında ortaya atılan iddiaları abartılı bulduğunu ancak sonrasında fikrinin değiştiğini ifade eden Van'dan 58 yaşında emekli, erkek bir katılımcı, Fetullah Gülen'in ABD'de olmasını darbenin bir aktörünün de ABD olduğunun kanıtı olarak görmektedir. Türkiye'deki bir diğer terör örgütü olan PKK'nın da dış güçler tarafından desteklendiğini ifade eden katılımcı şunları söylemiştir:

"Aynı 15'ine kadar FETÖ bir terör örgütüdür deyince abartı gelirdi bana. Komplo teorilerine de inanmıyorum, bunlara gençliğimde inanırdım ama şu an (Fetullah Gülen'in) ABD'de oluşu birinci derecede ABD'nin bunun arkasında olduğunu gösteriyor. Sayın Cumhurbaşkanımızın söylemiş olduğu söylemin doğruluğu ortaya çıktı. Tabanı ibadet, ortası ticaret ve tavanı ihanet diyordu. Ve ben bunu da abartılı buluyordum. Bu boyutta ihanete güçleri yok, dış güç etkisi kesinlikle var. Kürt hareketi olduğunu iddia eden PKK'da olduğu gibi burada da yüzde doksan dış güç etkilidir" (VAN-09).

Toplumun Darbe Hafızası ve 15 Temmuz Darbe Girişimi

15 Temmuz darbe girişimi öncesi ve sonrasıyla Türkiye siyasi tarihinde gerçekleşmiş diğer darbelerden farklı özelliklere sahiptir. Her şeyden önce, yalnızca siyasilere ve kamu kurumlarının değil, halkın da doğrudan hedef alındığı bu darbe girişimi, daha farklı bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların büyük bir bölümü, darbe gecesi ve sonrasında sokağa çıkarken, kendilerini motive eden sebeplerden birisinin de, geçmiş darbelerde edindikleri acı tecrübelerden kaynaklandığını belirtmişlerdir. Orta yaşın üzerinde katılımcılar geçmiş darbelerle dayalı

tecrübelerini 15 Temmuz’u anlatırken sıkça dile getirmiş, genç yaştaki katılımcılar ise geçmiş darbelerle ilişkin sonradan edindikleri bilgileri ifadelelerinde yoğun bir şekilde kullanmışlardır. Katılımcılar 15 Temmuz’un diğer darbeler ve darbe girişimlerine benzemediğini ve hiçbir darbenin de 15 Temmuz’daki kadar acımasız olmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla toplumun geçmiş darbelerle ilişkin var olan hafızasının 15 Temmuz’u anlamlandırma da da önemli bir rol oynadığı görülmüştür.

Eski darbeler ile 15 Temmuz darbe girişiminin karşılaştırılmasında, ülkenin içerisinde bulunduğu mevcut koşulların geçmiş darbelerdekinden tamamen farklı olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu bağlamda, darbe girişimini gerekçelendirecek bir çatışma ve kriz ortamının olmadığını vurgulanması önemlidir. Zira daha önceki darbelerde, toplumun darbeler konusunda ikna edilmesinde o dönemlerdeki mevcut çatışma ortamı bir gerekçe olarak kullanılmıştır. Taksim’deki CHP Mitingi’nde görüşme yapılan AK Parti seçmeni 56 yaşındaki bir katılımcı, 1980 Darbesi’nde çatışma ortamı ile halkın darbeye ikna edildiğini şu şekilde belirtmiştir:

“1980 Darbesi için halkın üzerinde bir etki oluşturdular. Sağ-sol çatışmaların zemin olarak kullanıldı. Gözümüzün önünde, pencereimizin ağzında adam öldürüyorlardı. Halkı çok iyi ikna ettiler. 12 Eylül darbesinde sabah kalktık. Radyodan bir yayın, ülkenin Genelkurmay Başkanı konuşuyor. Millet sevindi gerçekten. Ölen yok, yaralanan yoktu. Bugün zemin yoktu ki. Şu anda ekonomi çok iyi değil ama darbe yapılacak bir ortam yok. Neyine güvendin, nasıl bir güç aldın da yaptın. Üçte yapacakken kalkmışlar dokuzda yapmaya kalkmışlar. Böyle bir özgüven var. 1980 Darbesi’nde halk çok iyi ikna edildi” (TKS-03, E, 56).

Aynı şekilde, Diyarbakır’da görüşme yapılan ve siyasi kimliğini AK Parti’den uzak olarak tanımlayan 48 yaşındaki bir kadın 1980 Darbesi öncesinde Diyarbakır sokaklarında gördüğü manzaraları ve tanıklıkları şöyle ifade etmiştir:

“Ben çocuktum, sokakta giderken bir gazeteci gözümün önünde silahla öldürüldü. Hiç unutmuyorum fotoğraf makinesi yere dağıldı. 1980 Darbesi’ne kadar sokaklar hep böyleydi, kaos vardı. 15 Temmuz’u haklı göstermek için hiçbir kaos ortamı yoktu ki” (DYB-02, K, 48).

Özellikle 1980 darbesi bağlamında, katılımcıların o dönemde çatışmaların ve ölümlerin gündelik hayatın olağan bir parçası haline geldiğini belirtmeleri önemlidir. Zira bu şekilde toplum, darbenin uzun vadeli kalıcı etkileri üzerine düşünmekten uzak tutulmuştur. 1960 sonrası her askeri darbe teşebbüsünün farklı kimlik gruplarını etkilemiş olması, toplumsal hafızada darbelerle karşı ortak tepkinin oluşmasını da beraberinde getirmiştir. Fakat

darbelere karşı filli tavır, yalnızca 15 Temmuz darbe girişimi esnasında bu kadar net bir biçimde görülmüştür.

Toplumun darbe karşıtı hafızasının güçlenmesinde en önemli etkenlerden birisi de, Demokrat Parti lideri Adnan Menderes'in bir darbe sonucu idam edilmesi olmuştur. Katılımcılar özellikle Adnan Menderes'in idam edilmesine karşı o dönemde toplumsal tepkinin yeterince ortaya konulmamış olmasına dikkat çekmiştir. Bazı katılımcıların ifadelerinde, Menderes'in idamında toplumsal tepkinin ortaya konulamamış olması sebebiyle bir suçluluk duygusu hissiyatının var olduğu dikkat çekmiştir. Ankara'dan 52 yaşındaki bir kadın katılımcı 15 Temmuz'da Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Menderes'le aynı kaderi yaşamaması için sokağa çıktıklarını belirtmiştir:

"Ben DP'li bir dedenin torunuyum. İzmir İl Başkanı'ydı, bana derdi ki zamanında Menderes, 'Ben halkıma güveniyorum' demiş ama güvendiği halk bir şey yapmadı. Onun (Menderes) uğradığı işkenceler, sigara bastırılması aklıma geldi, dedem aklıma gelince sokağa çıktım. On altı yaşında kızım çıkma dedi ama ben ona, 'İleride pişman olmamak için çıkıyorum' dedim. Tedirgindim ama Cumhurbaşkanı'nın konuşmasını duyunca direkt çıktım" (ANK-12, K, 52).

15 Temmuz'da halkın sokaklarda verdiği mücadelenin başarısına dikkat çeken bir diğer katılımcı ise bu durumun 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası yaşanmadığını, yaşansaydı o dönemde de her şeyin çok farklı olabileceğini şu cümle ile ifade etmiştir:

"Eğer 1960 Darbesi'nde halk sokağa çıksa idi darbeciler tarafından Adnan Menderes asılmazdı" (TRB-12, E).

Bunların yanısıra katılımcılar, önceki darbelerde medya ve iletişim teknolojilerinin ve sivil siyasetin bu kadar güçlü olmamasının da darbelerin başarılı olmasında rol oynadığını dile getirmiştir. Görüşmelerden katılımcıların geçmiş darbelere Türkiye'deki demokrasi sorunu ve zayıf siyasi iradenin etkili olduğunu, 15 Temmuz'da ise bu siyasi iradenin varlığının darbe girişimini başarısız kıldığını düşündükleri anlaşılmıştır. Diğer taraftan Adnan Menderes'in asılması başta olmak üzere geçmiş darbelere yönelik oluşan toplumsal bilincin bu darbenin önlenmesinde ve insanların sokağa çıkmasında etkili olduğu net olarak ortaya çıkmıştır.

Darbe Girişiminin Başarılı Olması İhtimalinde Türkiye'nin Geleceği

15 Temmuz darbe girişimi sonrasında kamuoyunda en çok konuşulan konulardan birisi de, darbe başarılı olsaydı neler olabileceği sorusu etrafında şekillenmiştir. Konuyla ilgili yorum yapan uzmanlar darbenin başarılı olması

halinde Türkiye için bir felaket olacağını, Türkiye'nin iç çatışma ve bölünme tehlikesi yaşayacağını ve birçok insanın bu çatışmalar sırasında öldüğü ya da göç ettiği bir ülke haline geleceğini vurgulamıştır. FETÖ lideri Fetullah Gülen'in darbenin başarılı olması halinde Türkiye'ye döneceği ve bürokratik bir diktatörlük kuracağı yorumları da yapılmıştır. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcılar da, Türkiye'de darbenin başarılı olması durumunda ülkenin Suriye'ye benzeyeceğini, iç savaş ve bölünme tehlikesi yaşayacağını ve dış güçlerin sömürgesi haline geleceğini dile getirmişlerdir.

Katılımcıların önemli bir bölümü, Türkiye'de darbe sonrası oluşabilecek ortama dair fikir yürütürken, Suriye, Mısır ve Irak örnekleri üzerinden analizler yapmıştır. Hatta Suriye örneğini veren bazı katılımcılar Türkiye'ye kimsenin sahip çıkmayacağını, bu sebeple ülkenin durumunun Suriye'den beter olacağını vurgulamışlardır. İstanbul Yenikapı Mitingi'nden bir kadın katılımcının bu konudaki yorumları şu şekildedir:

"Her şey. Benim hayatım değil, Türkiye biterdi. Bölünürdü, parçalanırdı, insanlarımız, çocuklarımızın geleceği, sizlerin geleceği, mesleklerimiz, 40 yıl öncesine gidecektik, her şey, bu yatırımlar, bütün bu refah. Ben 47 yaşındayım, biz bir sürü yokluk gördük. Ben Mısır'a gittim her yerini gezdim, 5 sene sonra darbe oldu. Sisi geldi, şu anda 50 yıl gerideler. Bizim yaşayacağımız her şey gözümüzün önünde, millet olarak bunu biliyoruz. Hiçbir şekilde evimizde bile güvende olmayacaktık. Kim, nerde, belki bir Suriye, belki bir iç savaş olacaktı" (YNKP-08, K, 47).

Bazı katılımcılar ise darbe başarılı olduğu takdirde Türkiye'de darbeciler ve darbe karşıtları arasında sonu gelmez bir iç savaş çıkacağını ifade etmişlerdir. Çıkacak iç savaş sebebiyle Türkiye'nin darbe ve darbe karşıtları ile etnik gruplar ekseninde bölüneceğini ve ülkenin bir daha düze çıkamayacak bir noktaya getirileceğini belirtmişlerdir. Gelen bu noktada milyonlarca insanın öldürüleceği, göçe zorlanacağı ve bir kaos içerisinde yaşamaya mecbur bırakılacağı vurgulanmıştır. Bir katılımcının "Darbenin olduğu bir ülke kafes gibi olacaktı" şeklinde işaret ettiği yeni durumu, Van'da görüşülen 36 yaşında gazeteci bir erkek katılımcı şu şekilde açıklamıştır:

"Siz bugün burada olmadınız misal. Cuntaçılar belki 20 bin insanımızı öldürmüştü. Darbe gerçekleşmiş olsaydı, siyasetçiler veya siyasete bulaşmış herkes ya cezaevine atılır ya da idam edilirdi. Ekonomi çökmüş olurdu, özgürlükler kaldırılmış olurdu. Türkiye'yi bölmek isteyenler burayı bölecekti. Belki ülkenin doğusu işgal edilecekti, Suriye'ye benzeyecektik" (VAN-01, E, 36).

Darbe sonrası muhtemel senaryolara yönelik ön plana çıkan bir başka görüşe göre ise, darbe gerçekleştiği takdirde Türkiye dış güçlerin sömürgesi haline gelecek, Türkiye'nin farklı bölgeleri dış güçlerce işgal edilecek ya da

bu bölgelerde çeşitli üsler kurulacaktır. Bunun yalnızca basit bir yönetim değişikliği olmayacağı, Türkiye'yi var eden tüm unsurların yok edileceği bazı katılımcılarca dile getirilmiştir. İstanbul Yenikapı'dan 47 yaşında teknisyen bir erkek katılımcı bu ihtimali şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ben nereliyim, Sivaslıyım, ben Sivas'a zor düşerdim. Denizden bu yana Avrupa alacaktı, FETÖ'ye destek vererek. Güneydoğu'yu PKK çatısı altında onlara teslim edeceklerdi ama Kürtlerle alakası yok. Ermenilere teslim edilecekti. Bir İç Anadolu'da, eski Osmanlı hani şimdi ada olarak kaldık ya, o ada gibi biraz daha kalacaktık. ABD'nin, Avrupa'nın uşaklığını... yapacaktık” (YNKP-13, E, 47).

Sonuç olarak katılımcılar darbe başarılı olduğu takdirde Türkiye Cumhuriyeti'ni var eden tüm değerlerin yok edileceğini; ülkenin Suriyeleşerek iç savaş ve bölünme tehlikesinin baş göstereceğini özellikle vurgulamışlardır. FETÖ yapılanmasının kendi sapkın din anlayışı çerçevesinde bürokratik baskıcı bir rejim kuracağı ve kendinden olmayanlara hayat hakkı tanımayacağı vurgulanan diğer unsurlardandır. Diğer taraftan FETÖ dış güçler ittifakı üzerinden Türkiye'nin Batı'nın tamamen etkisinde ve yönlendirmesi altında olacağı ifade edilmektedir. Bu anlamda darbe sonrası Türkiye'nin geleceği, Ortadoğu'da dış güçlerin etkili olduğu parçalanmışlık hali üzerinden değerlendirilmektedir. Bu bakış üzerinden Irak ve Suriye'nin içinde bulunduğu duruma benzer bir sürecin yaşanacağı en çok atıf yapılan hususlardır.

Sonuç

15 Temmuz 2016 darbe girişimine dair toplumsal algıyı ölçmeyi hedefleyen bu çalışma, Türkiye'nin 9 ilinde; (96 erkek, 80 kadın) toplam 176 katılımcı ile yüz yüze, yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonunda 15 Temmuz gecesi “sokağa çıkma motivasyonları”, “sokakta yaşadıkları deneyimler”, “sokakta kalma süreleri”, “darbe girişiminin başarısız olmasının nedenleri”, “FETÖ ve dış güçler ilişkisi”, “darbe girişimi sonrasında siyasi iktidarın mücadelesi”, “muhalifet partilerinin darbe girişimine yönelik tutumu”, “FETÖ'nün darbe girişimindeki rolü”, “darbe girişiminden önce FETÖ'ye bakış”, “TSK'ya ve emniyet güçlerine bakış açısı”, “eski darbelerle kıyaslama”, “darbe girişimi sonrasında FETÖ'ye ve girişimi gerçekleştiren diğer unsurlara karşı mücadele biçimleri”, “darbenin başarılı olması halinde olabilecekler” başlıklarına ilişkin bulgular elde edilmiştir. Çalışmanın hemen darbe girişiminin ertesinde başlaması ve doğrudan doğruya demokrasi nöbetlerinde bir araya gelen vatandaşlar ile

yüz yüze yapılan görüşmelerden elde edilen birincil bulgulara dayanması araştırmanın önemini daha da artırmaktadır.

Araştırmaya katılanların önemli bir kısmı 15 Temmuz gecesi sokağa çıktığını ifade etmiştir. Yine bazı katılımcılar ilk gün sokağa çıkmasalar da sonraki günlerde demokrasi nöbetlerine katıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar sokağa çıkma motivasyonlarını temel olarak vatan ve millet sevgisi, TRT’de darbe bildirisinin okunması, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın canlı yayında yaptığı sokağa çıkma çağrısı ve camilerden verilen selalar olarak dile getirmişlerdir. Yine sokağa çıktığını söyleyen katılımcılar o gece yapılan televizyon yayınları ve sosyal medyanın da birliktelik ve direniş duygusunun oluşmasında etkili olduğunu vurgulamışlardır. Detaylı olarak incelendiğinde ise katılımcılar spesifik olarak “Erdoğan’a sahip çıkmak”, “çocuklarının geleceği”, “seçilmişlere sahip çıkmak” gibi hususları yoğun bir şekilde dile getirmişlerdir.

Araştırmada darbe girişiminin başat aktörü olan FETÖ’nün toplum tarafından nasıl algılandığına dair bazı bulgular elde edilmiştir. Bu bulgular üç kategoriye indirgenebilir. Birinci kategoride FETÖ’ye başından beri olumsuz bakan katılımcılar yer almaktadır. Bu katılımcılar bugün de söz konusu tavırlarının devam ettiğini beyan etmişlerdir. İkinci kategoride yer alanlar ise FETÖ’ye ilişkin algılarının 2013’te gerçekleşen Gezi Olayları ve 17-25 Aralık darbe girişimi sonrasında değiştiğini dile getirmişlerdir. Üçüncü gruptakiler ise bu örgütün bu kadar tehlikeli olduğunu ancak 15 Temmuz darbe girişimi ile anladıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların tamamı darbenin arkasında FETÖ’nün olduğunu düşündüklerini söylemiştir. Katılımcıların nispeten daha az bir bölümü yalnızca FETÖ’yü işaret ederken, hatırı sayılır bir katılımcı kitlesi bu girişimde FETÖ ile bazı dış güçlerin ortak hareket ettiğini söylemektedir. Katılımcılarca darbenin arkasında olduğu düşünülen dış güçler hususunda başı ABD çekmektedir. Bu dış güçlere ilişkin yapılan değerlendirmelerde, asıl amaçlarının uluslararası dengeler açısından önemli atılımlar yapmaya başlayan Türkiye’nin önünü kesmek olduğu ifade edilmiştir.

Görüşmelerden ortaya çıkan bir diğer önemli sonuca göre, Türkiye’nin askeri darbe kültürünün oluşturduğu negatif toplumsal hafıza, darbenin önlenmesinde önemli etkenlerden biri olmuştur. Örneğin sürekli Adnan Menderes’in bir askeri darbe sonucunda idam edilmesinin ve benzeri sürecin Recep Tayyip Erdoğan’a yönelik olarak da kurgulandığının hatırlatılması bu hususu yeterince izah etmektedir. Katılımcılar Türkiye’de daha önceki

darbelere kıyasla kaos ve krize sahne olan bir ortam olmamasının darbenin önlenmesinde önemli bir payı olduğunu vurgulamışlardır.

Darbe başarılı olduğu takdirde darbe sonrasına yönelik muhtemel senaryolara ilişkin katılımcıların Türkiye'nin Suriyelileşeceği tezini sıklıkla dile getirdiği görülmüştür. Bu bağlamda Türkiye'de bir iç savaş çıkacağı ve bölünme sürecinin hızlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca dış güçlerin Türkiye'nin geleceğini istediği gibi şekillendireceği de vurgulanmakta ve FETÖ'nün bilfiil buna yardımcı olacağını altı çizilmektedir. Diğer taraftan Fetullah Gülen'in ABD'den döneceği, bu yapının Türkiye'de bürokratik bir dikta rejimi kuracağı, tüm muhalifleri bertaraf edeceği ve birçok siyasiyi de idam edeceği katılımcılar tarafından ayrıca vurgulanmıştır.

Araştırmada ortaya çıkan sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye toplumunun çok farklı kesimlerinin bir araya gelerek darbe girişimine karşı oldukça net bir tavır sergilediği, bu bağlamda darbe girişimi sonrası ortaya çıkan bu ortak tavrın Türkiye siyasetinde çok nadir görülen toplumsal uyumun bir örneği olduğu görülmüştür. Darbe hafızası oldukça trajik hatıralarla dolu olan Türkiye siyasi hayatında ilk kez toplum, demokrasi kastedenlerin karşısına bir bütün olarak çıkmıştır. Bu mücadeleye hakim olan değer ise demokrasi bağlamında seçilmiş iktidarların korunması ve ülkenin farklı kesimlerinin bir noktada buluşmasını sağlayan ülke sevgisidir.